

Tapınak Şövalyeleri ve Bağrâs Kalesi: Yayılma Stratejilerinin Askerî Örüntüleri

Muhittin Çeken*

Özet

Bu çalışmadaki amacımız, Tapınak Şövalyeleri'nin Birinci Haçlı Seferi sonrasında Suriye'nin kuzey bölgesinde kurulan Antakya Haçlı Prinkepsliği'ndeki varlığı ile Bağrâs Kalesi'ndeki hakimiyet dönemini incelemektir. Çalışmada, Tapınak Şövalyeleri'nin Antakya Haçlı Prinkepsliği'ne gelişi, buradaki kimi kurumsallaşma teşebbüsleri ve bunların prinkepsliğin bekâsı açısından taşıdığı öneme değinilecektir. Özellikle, Tapınak Şövalyeleri'nin bölgenin en stratejik askerî mekanı olan Bağrâs Kalesi'ndeki hakimiyet süreci ve bu sürecin gerek örgüt/tarikat ve gerekse prinkepslik açısından değeri tartışılacaktır. Nihai olarak, bölgedeki siyasi ve askerî güç dengeleri açısından Bağrâs Kalesi'nin önemi ve Tapınak Şövalyeleri'nin buradaki faaliyetleri ortaya konacaktır. Çalışma, konuyu ihtiva eden Haçlı kronikleri, Doğu kaynakları ve çağdaş araştırma eserleri ışığında gerçekleşecektir.

Anahtar Kelimeler

Bağrâs (Gaston)
Tapınak Şövalyeleri
Haçlılar
Antakya Prinkepsliği
Kilikya Ermenileri

Makale Hakkında

Geliş Tarihi: 29.10.2021
Kabul Tarihi: 18.03.2022
Doi: 10.18026/cbayarsos.1016250

The Knights Templar and Bağrâs Castle: Military Patterns of Expansion Strategies

Abstract

The aim of this study is to examine the existence and activities of the Knights Templar in the Principality of Antioch, which was established in northern Syria after the First Crusade, and the period of domination in Baghras Castle. In this study, the arrival of the Knights Templar in the Principality of Antioch, some institutionalization attempts there and their importance in terms of the survival of the principality will be discussed. In particular, the process of domination of the Knights Templar in Baghras Castle, the most strategic military place in the region, and the value of this process in terms of both Order and Principality will be discussed. Finally, the importance of Baghras Castle in terms of the political and military power balances in the region and the mission of the Knights Templar will be reviewed. The study will be carried out in the light of the Crusader chronicles and Eastern sources and contemporary sources on the subject.

Keywords

Bağrâs (Gaston)
Knights Templar
Crusaders
Antioch Principality

About Article

Received: 29.10.2021
Accepted: 18.03.2022
Doi: 10.18026/cbayarsos.1016250

Giriş

Papa II. Urbanus'un 1095 yılında Fransa'nın Clermont kentinde düzenlediği konsilde yaptığı çağrı, Hristiyan Avrupa toplumunda büyük bir yankı uyandırmış ve Avrupa'nın muhtelif bölgelerinden binlerce insan, "Kutsal Toprakları kurtarmak" ve "hacı olmak" motivasyonu ile Doğu'ya ulaşmak üzere yola koyulmuştu. Uzun ve meşakkatli bir yolculuğun ardından Doğu'ya ulaşan Haçlı orduları, belli başlı bazı direnişlerle karşılaşmışlarsa da, bazı stratejik noktaları ele geçirmeyi başarmış ve burada devletler kurarak varlıklarını kurumsal bir zemine taşımışlardı. Haçlıların birinci sefer neticesinde kurduğu bu devletler, Bizans, Selçuklu, Ermeni, Fâtımî gibi dönemin önemli devletlerinin hüküm sürdüğü bir iklimde, bölge özelinde yaşanan yoğun hâkimiyet mücadelelerine yeni aktörler olarak dâhil olmuşlardı. Haçlı Devletleri, bölgedeki siyasi ve askeri güç denkleminde söz sahibi olabilmek ve en önemlisi de varlıklarını koruyabilmek adına, bazı eylem ve stratejiler geliştirmişlerdi. Bu stratejiler içinde, dinî-askerî karakterli örgütlerin/tarikatların askeri gücü ve siyasi nüfuzundan yararlanmak, şüphesiz büyük bir önem teşkil etmekteydi. Özellikle Suriye'nin kuzeyinde kurulan ve bir tarafı Anadolu diğer tarafı ise Suriye coğrafyasına bakan Antakya Prinkepsliği, bu örgütlerin/tarikatların bölgedeki varlığına en fazla ihtiyaç duyan devletlerden birisiydi. Prinkepslik; Bizans, Selçuklu ve Kilikya Ermenileri'nin yoğun hâkimiyet mücadelesi verdiği bir coğrafyada, bu mücadelelerin bir parçası olabilmek en azından varlığını sürdürülebilmek için Birinci Haçlı Seferi'nden sonra kurulan (1119/20) ve dönemin en önemli dinî-askerî yapılanmalarından birisi olan Tapınak Şövalyeleri'nden faydalanma yoluna gitmiştir. Kudüs'ün Latinler tarafından alınmasından sonra Avrupa'dan yoğun bir şekilde Doğu'ya gelen hacı adaylarının güvenliğini sağlamak üzere kurulan Tapınak Şövalyeleri, mütevazı bir kuruluşun ardından, çok kısa bir süre içinde siyasi, ekonomik ve askeri anlamda büyük bir gelişim katederek Haçlı Seferleri tarihinde müstesna bir konuma ulaşmışlardır. Özellikle manastır yaşantısının kendilerine sağladığı disiplin anlayışını askeri karakterlerine yansıtan ve bu anlamda Haçlı ordularının elit gücünü oluşturan Tapınakçılar (Çeken, 2020), Antakya Haçlı Prinkepsliği için de önemli bir savunma gücü oluşturmuşlardır.

Tapınak Şövalyeleri ve Antakya Haçlı Prinkepsliği

Tapınak Şövalyeleri'nin Antakya Prinkepsliği'ne ne zaman geldikleri ve buradaki ilk faaliyetlerinin ne olduğu tam olarak bilinmemektedir. Bunun en önemli nedeni, örgütün merkez arşivinin yok olması olarak gösterilmiştir. Yine de döneme ait bazı kronik ve belgeler, Tapınakçıların buraya ne zaman geldikleri ve nasıl roller üstlendikleri konusunda bir takım bilgiler sunmaktadır. Elde edilen bu bilgilerden, örgütün/tarikatın Papalık tarafından resmi olarak tanındıktan kısa bir süre sonra, Suriye'nin kuzey bölgelerinde faaliyet göstermeye başladıkları anlaşılmaktadır. Nitekim Willermus Tyrensis (ö. 1184) ve Mihayel Mor Rabo'nun (Süryânî Patrik Mihail ö. 1199) bu konuda verdiği malumat dikkat çekicidir. Ünlü Haçlı tarihçisi Jonathan Riley-Smith, Willermus Tyrensis ve Mihayel Mor Rabo'ya dayandırdığı anlatımında, Tapınakçıların 1130'lu yıllardan itibaren Antakya'ya yerleşip burada bazı mülklere sahip olduklarını ve prinkepsliğin yönetiminde sorumluluk aldıklarını ileri sürmektedir. (Riley-Smith, 1978, s. 95; ayrıca krş. Burgtorf, 2006, s. 223).

Willermus ve Rabo'nun Tapınakçıların prinkepslikte boy göstermeye başladıkları tarih ve buradaki durumları hakkında verdiği malumatın örgüt adına düzenlenmiş bazı belgelerin bu konudaki anlatılarıyla benzerlik taşıdığı görülmektedir. Bu bağlamda en erken tarihli belge,

1134 tarihinde Toulouslu Alfonso'nun yayınladığı *charter*'dir. Alfonso, yayınladığı bu *charter* ile, kendi kontluğunda bulunan Tapınakçılara, Antakya Prinkepsliği'nde bulunan Tapınakçılarla benzer ayrıcalıkları tanıyacağını beyan etmiştir. Her ne kadar detay verilmemişse de, Tapınakçıların 1134 gibi erken bir tarihte Antakya Prinkepsliği'nde belli haklara sahip olduklarını göstermesi açısından bu belge önemlidir. (Andrew D. Buck, 2020, s. 523). Bu konuya dair dikkat çeken bir diğer belge ise örgütün/tarikatın papalık nezdinde resmi olarak tanınmasında çok ciddi katkıları olan Clairvauxlu Bernard'ın, Antakya Patriği Domfrontlu Ralph'a (Raoul de Domfront) gönderdiği ve Tapınakçıların Antakya Prinkepsliği'nde desteklenmesi için beklentisini dile getirdiği 1135-40 tarihli mektuptur. Son belge ise, Prens Raymond'un, Drogo ve Gusibert adlı Tapınak biraderlerinin huzurunda, örgütün Antakya Prinkepsliği'ndeki varlık ve faaliyetlerinin meşruluğuna dair yayınladığı 1140 tarihli *charter*'dir. (Burgtorf, 2006, s. 223). Bu belgelerin özelliği ise, Willermus Tyrensis ile Mihayel Mor Rabo'nun Tapınakçıların bölgedeki varlığına dair verdikleri malumatı desteklemeleridir. Döneme ait bu kronik ve belgelerin verdiği tarih ve bilgiler, Tapınak Şövalyeleri'nin 1130 gibi erken tarihlerden itibaren Antakya Haçlı Prinkepsliği'nde boy göstermeye başladıklarına işaret etmektedir.

Tapınak Şövalyeleri'nin hangi tarihlerden itibaren Antakya Prinkepsliği'nde boy göstermeye başladıkları sorusunun yanı sıra, örgütün buradaki misyon ve faaliyetlerinin neler olduğu da kanaatimizce cevap aranması gereken diğer önemli bir sorudur. Papalık tarafından Troyes Konsili'nde resmi bir örgüt/tarikat olarak tanındıktan (1129) çok kısa bir süre sonra Antakya Prinkepsliği'nde boy göstermeye başladıkları anlaşılan Tapınak Şövalyeleri'nin, zaman içerisinde buradaki varlıklarını kurumsal bir zemine taşımaya çalıştıkları görülmektedir. Bu durum ise, örgüte ait tüzük metinlerinde yer alan ve örgüt hiyerarşisinde mühim bir mevki işgal eden "Antakya Bölge Komutanlığı" adlı idari birimin varlığından anlaşılmaktadır. 1187 yılından önce yazıldığı düşünülen ve "Hiyerarşik Kurallar" bölümünü oluşturan tüzük metni, Tapınak Şövalyeleri tarafından kurulan "Antakya Bölge/Şehir Komutanlığı" hakkında önemli bilgiler vermektedir. Komutanı örgütün Büyük Üstadı tarafından doğrudan atanan ve bulunduğu bölgenin tamamından örgüt adına sorumlu olan Antakya Bölge Komutanlığı (*The Rule of the Templars*, Madde 125-129, s. 13, 50-51; Burgtorf, 2006, s. 225; Barber, 2006, s. 295; Çeken, 2020, s. 325), Tapınak Şövalyeleri'nin Antakya Prinkepsliği'nde kurumsallaşmasının ilk adımı olması açısından büyük önem taşımaktadır.

Tapınak Şövalyeleri'nin "Antakya Bölge/Şehir Komutanlığı"nu kurmasının, bölge içinde örgüte siyasi, ekonomik ve askeri anlamda rahat bir hareket alanı sağladığı gerçeğini göz ardı etmemek gerekir. Örgütün, burada bulunduğu zaman zarfında bölgenin ticari potansiyelinden en iyi şekilde istifade ettiği ve bölgede gerçekleşen ticari faaliyetlerde aktif bir şekilde yer aldığı anlaşılmaktadır. Nitekim tüzük metinlerinde yer alan bir madde, doğrudan ya da dolaylı olarak, Tapınakçı biraderlerin bölgede yürütülen ticari faaliyetlerin içinde olduğunu düşündürmektedir. Buna göre Paris adındaki Tapınak biraderi ve maiyetindeki diğer iki Tapınakçı birader, Antakya'da bazı Hristiyan tüccarları öldürmüş ve buna karşılık örgütün merkezi yönetimi tarafından ağır bir şekilde cezalandırılmışlardı. Her ne kadar mahiyeti hakkında detay verilmemiş olsa da, tüzük metninde yer alan bu hadisenin, ticari münasebet esnasında vâki olduğu ihtimalini gözardı etmemek gerekir. Zira örgütün bölgede balık yetiştiriciliği, bankacılık ve bağışlar üzerinden çeşitli ticari faaliyetler yürüttüğü düşünüldüğünde, (*The Rule of the Templars*, Madde 554, s. 144; Andrew D. Buck, 2020, s. 530; Burgtorf, 2006, s. 224, 225, 228), Tapınakçıların Antakya'da kurumsallaşma noktasında önemli adımlar attıklarını söylemek pekâlâ mümkün görünmektedir.

Tapınak Şövalyeleri'nin Antakya'daki varlığı, gerek Prinkepsliğin ve gerekse Bilâdüşşam bölgesinde faaliyet yürüten diğer Haçlı unsurlarının varlığı açısından son derece önemli olmuştur. Bu durum, örgütün bölgede bulunduğu zaman zarfında gösterdiği bir takım faaliyetlerden de anlaşılmaktadır. Bu anlamda dikkat çeken önemli bir faaliyet, gerek prinkepsliğin ve gerekse bölgedeki diğer Haçlı unsurlarının zaman zaman finanse edilmesidir. Tapınakçılar, Haçlı Krallığı'ndan gönderilen bütçeyi, Antakya Prinkepsliği ve bu bölgeye yakın Haçlı unsurlarına aktararak ekonomik anlamda ihtiyaçlarının giderilmesinde aracılık etmişlerdir. Finans kaynaklı bu işlemlerin zaman zaman Antakya Prinkepsliği'nde bulunan Tapınakçılar tarafından da gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Örgüt Antakya Prinkepsliği'nde oluşturduğu bütçeyi, ihtiyaç durumlarında diğer bölgelerde bulunan Haçlı birliklerine aktarırdı. Bu duruma örnek teşkil eden bir hadise, 1148 yılında gerçekleşmiştir. Tapınak Şövalyeleri'nin sonradan Büyük Üstadı olacak olan Barresli Everard, örgütün Antakya Bölge Komutanlığı'nda görevli iken ordusuyla Avrupa'dan gelen Fransa Kralı VII. Louis'i ziyaret etmiştir. Akka'da gerçekleşen bu ziyaretin dikkat çeken yönü ise, VII. Louis ve beraberindeki Haçlı ordusunun ihtiyaç duyduğu finansal desteğin sağlanması için gerçekleştirilmiş olmasıydı. Everard'ın şahsında Tapınakçılar, Antakya'da oluşturulan bütçeyi, Kral Louis ve beraberindeki orduya aktararak (Burgtorf, 2006, s. 227), bir anlamda Haçlı ordularının Müslümanlara karşı yürütülecekleri mücadele için ihtiyaç duydukları finansal desteği sağlama konusunda ne denli önemli bir rol oynadıklarını göstermişlerdir.

Antakya Prinkepsliği'nde bulunan Tapınak Şövalyeleri'nin görevi, sadece prinkepsliğin ve diğer Haçlı ordularının ihtiyaç duyduğu bütçeyi kendilerine aktarmakla sınırlı değildi şüphesiz. Örgüt, gerek Antakya Prinkepsliği'nin ve gerekse civar bölgelerdeki Haçlı ordularının askeri açıdan desteklenmesiⁱⁱ noktasında oldukça önemli görevler üstlenmiştir. Tapınak askerleri, Antakya'da buldukları zaman zarfında, prinkepsliğin adeta özel silahlı gücünü oluşturmuşlardır. Zaman zaman da, Suriye'de bulunan Haçlı ordularına buradan destek kuvvetler olarak katılarak Kutsal Toprakların savunulmasındaki mücadelelerde görev almışlardır. (Burgtorf, 2006, s. 229). Tapınak Şövalyeleri bu vazifeleri icra ederken, bölgede bulunan askeri kalelerden önemli ölçüde istifade etmişlerdir. Buradaki bazı önemli kalelere hükmettikleri bilinen Tapınakçılar (Boas, 2006), Antakya Bölge Komutanlığı görevi kapsamında, buraları her an savaşa hazır tutmak gibi bir vazife üstlenmişlerdir. (Barber, 2006, s. 295; Çeken, 2020, s. 325). Örgütün prinkepslikte sahip olduğu bu kaleler içinde stratejik konumu itibarıyla en fazla önem arz eden, bölgede yaşanan hâkimiyet mücadelelerinin hedef noktasında olan ve uğruna çokça mücadele verilen kalesi ise, Bağrâs (Gaston) Kalesi olmuştur.

Bağrâs Kalesi'nin Antakya Haçlı Prinkepsliği ve özellikle Tapınak Şövalyeleri dönemine girmeden önce, tarihçesine kısaca değinmek faydalı olacaktır.

Haçlı Dönemine Kadar Bağrâs Kalesi

Antakya'nın kuzey bölgesinde yer alan ve Amanos sıradağlarını kesen Belen Geçidi'nin doğu girişinin hemen güneyinde, 640 metrelik bir yükseklik üzerine kurulan Bağrâs Kalesi Antik Çağ'da "Suriye Kapısı", "Amanos Kapısı"; Ortaçağ'da ise "Pagrae"; Arap kaynaklarında "Bağrâs" veya "Bâb-ı İskenderun", "Mazik Bağrâs" gibi isimlerle anılmıştır. Ancak daha sonra burasının bir yerleşim bölgesi haline gelmesiyle birlikte, Amik Ovası'na doğru uzanan kısma Bağrâs ismi verilmiştir. (Boas, 2006, s. 139; Müderrisoğlu, 1994, s. 237). V. yüzyılda *stathmos* yani "istasyon" anlamına gelen ve *Pagrai* şeklinde telaffuz edilen bölge, yaklaşık iki bin yıl boyunca

hiç değişmeden Bağrâs (*Baghras*) olarak bilinmiştir. Türklerle birlikte *Bakras* ismini almıştır. Haçlılar bölgeye hâkim olduktan sonra ise, bu bölgeyi *Guaston, Gaston, Gastrin, Gastin, Gastim, Gastun* gibi isimlerle anmışlardır. (Lawrence, 1978, ss. 38-41).

Anadolu ile Suriye-Filistin coğrafyası arasında geçiş güzergâhında bir noktada bulunan Bağrâs'ın, askeri bir mekân olarak ilk defa Emevî Halifesi Abdülmelik b. Mervân döneminde kullanıldığı düşünülmektedir. Belâzürî'nin anlatımına göre Emevî halifeleri, Arapların Bizans topraklarına yaz-kış mevsimlerinde düzenledikleri akınlarda, kaleyi stratejik konumundan faydalanmak üzere tahkim etmiş ve burada bir garnizon kurarak içerisine askeri birlikler yerleştirmişlerdir. Abbâsî Halifesi Hârûn Reşid zamanında İskenderun Limanının kontrol altına alınması ve burada Bağrâs'ın da dâhil olduğu bir güvenlik hattının oluşturulması, kalenin Abbâsîler döneminde de askeri öneminin sürdüğünü göstermiştir. (al-Baladhuri, 1916, s. 228, 258; Lawrence, 1978, s. 39; Halaçoğlu, 1991, s. 450).

Bağrâs'ın yaklaşık üç asır süren İslâm hâkimiyeti dönemi, Bizans'ın Antakya'yı Araplardan geri almasıyla birlikte son bulmuştur. Antakyalı Yahya'nın (ö. 1066) eserinden anlaşıldığı kadarıyla, İmparator Nikephoros Phokas (912-969), Trablus ve Suriye'ye düzenlediği seferin ardından gözünü Antakya'ya dikmiş ve bölgeyi almak üzere gerçekleştirdiği sefer esnasında Bağrâs Kalesi'ni yeniden inşa etmiştir. Phokas ardından kaleye 1000 kişiden oluşan askeri bir birlik yerleştirerek komutasını Mikhael Bourtzes'e vermiştir. Kale, Phokas'ın başkente dönüşü sonrasında tahkim edilerek Antakya'yı kuşatmaya yönelik gerçekleştirilecek sefer için hazır hale getirilmiştir. Nitekim Bizans ordusu Antakya'yı kuşattığında, Bağrâs Kalesi'nde Bourtzes komutasında konuşlandırılan 1000 kişilik Bizans birliği şehri kuşatan ana orduya buradan katılarak şehrin ele geçirilmesinde önemli ölçüde rol oynamıştır. (*Histoire de Yahya-Ibn Sa'id D'Antioche Continueur de Sa'id Ibn Bitriq*, 1924, s. 816, 822; Altan, 2018, s. 3; Bahadır, s. 257-258).ⁱⁱⁱ Bir asırlık Bizans hâkimiyetinin ardından, 1079 yılında Kilikya Ermenileri tarafından ele geçirilen Bağrâs Kalesi, Antakya'yı almak isteyen Selçuklu Türkleri'nin hedefinde olmuştur. Antakya'yı alabilmek için önce Bağrâs'ın alınması gerektiği bilinciyle hareket eden Selçuklular, burayı ele geçirdikten sonra Antakya'ya yönelmiş ve 12 Aralık 1084'te şehri teslim almışlardır. (Lawrence, 1978, s. 41; Efe, 2016, s. 94, 95; Altan, 2018, s. 12).

Türklerin kale üzerinde yaklaşık on beş yıl süren hâkimiyet dönemi, Haçlıların Antakya'yı ele geçirmesiyle birlikte son bulmuş ve kale, ilk defa Latin hâkimiyetine girmiştir. Bu süreç ise Birinci Haçlı Seferi'nin liderlerinden Tancred'in Antakya'yı kuşatmaya yönelik gerçekleştirdiği seferle birlikte başlamıştır. Tancred, Haçlıların hedefindeki Antakya'yı alabilmek için Türkler tarafından iyi tahkim edilmiş ve şehrin savunulması noktasında büyük önem teşkil eden Bağrâs Kalesi'nin alınmasını zaruri görmüştür. (Lawrence, 1978, s. 41; Efe, 2016, s. 22-23; Efe, 2016, s. 95-96). Zira kalenin ele geçirilmesi, hem kuşatma esnasında Türklere yardım ulaşmasını engelleyecekti hem de buralara yerleştirilecek Haçlı askerleri, ihtiyaç halinde Antakya'yı kuşatacak Haçlı ordularına destek gönderilebilecekti. Nitekim Haçlı tarihçisi Radulphus Cadomensis'in *Gesta Tancredi* adlı eserinde, Tancred'in Bağrâs ile İskenderun arasındaki güzergâhta keşif gezisine çıktığı esnada bölgede Türklere ait bazı kaleleri ele geçirdiğine dair ifadeler mevcuttur. (Cadomensis, 1866, s. 639; ayrıca bkz. B. Bachrach-D. Bachrach, 2005, s. 70; Lawrence, 1978, s. 41). Radulphus'un bu yönde verdiği bilgileri, bazı Doğu kaynakları da teyit etmektedir. Özellikle Mihayel Mor Rabo, İbnü'l Kalânîsî ve Azîmî'nin, Frank ordularının Antakya'ya saldırmadan bir süre önce (Eylül 1097), Bağrâs'a konuşlandıklarına ve şehre gerçekleştirecekleri saldırı için de burayı bir üs olarak kullandıklarına dair verdiği malumat bu anlamda dikkat çekicidir. (The Syriac Chronicle of

Michael Rabo, 2014, s. 619^{iv}; İbn Kalânîsî, 2015, s. 2; Azîmî Tarihi, 2006, s. 37; Lawrence, 1978, s. 41). Bu malumat, Antakya'nın ele geçirilmesi veya savunulması hususunda Bağrâs Kalesi'nin sahip olduğu stratejik önemi sarıh bir şekilde ortaya koymaktadır.

Haçlıların kontrolüne geçen Bağrâs Kalesi'nin ilk elli yıllık dönemi hakkında kayda değer bir bilgi söz konusu değildir. Bu dönemle alakalı olarak yalnızca, Türklerin ve Bizans'ın kaleyi almak için düzenlediği bazı saldırılardan bahsedilmektedir. Buna göre Türkler, 1115 yılında aralarında Bağrâs'ın da olduğu bazı yerlere yeniden hâkim olmak için Haçlılara bir saldırı gerçekleştirmiş fakat Haçlılar ve Ermeniler tarafından püskürtülmüştür. Ardından, Antakya Prinkepsliği'ne yönelik Bizans'ın saldırıları başlamıştır. Bu saldırılar sonucu Bizans, her ne kadar Antakya'yı alamasa da, bu bölgede bulunan bazı kaleleri ele geçirmeyi başarmıştır. Bunlardan birisi de muhtemelen Bağrâs Kalesi olmuştur. (Lawrence, 1978, s. 42; Vandekerckhove, 2020, s. 10). Zira Willermus Tyrensis'in 1142 yılında Bizans'ın Antakya Haçlı Prinkepsliği'ne gerçekleştirdiği sefer öncesi orduların Bağrâs önünde kamp kurduklarına dair malumat vermesi de, Bağrâs'ın Haçlı hâkimiyetinin ardından yeniden Bizans hâkimiyetine girmiş olabileceğini ortaya koymak açısından önemlidir. (William of Tyre, 1943, s. 124).

Tapınak Şövalyeleri'nin Bağrâs Hâkimiyeti

Tapınak Şövalyeleri'nin Anadolu'daki ilk kalesi olan Bağrâs'a ne zaman, ne şekilde hâkim oldukları meselesi tartışmalıdır. Bazı kaynaklar 1153 tarihine işaret etmektedir. (Vandekerckhove, 2020, s. 96; Burgtorf, 2006, 233; Boas, 2006, s. 139; Kennedy, 1994, s. 142). Ancak Tapınak Şövalyeleri'nin 1130'lu yılların başından itibaren bu bölgede boy gösterdikleri ve burada oluşturulan güvenlik hattında önemli roller üstlendiklerine dair ayrıntılar, (Forey, 1992, s. 61; Upton-Ward, 2016, s. 181) örgütün/tarikatın bu tarihten önce kaleye yerleşmiş olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir. Özellikle şehrin kuzey bölgesine doğru uzanan bu güvenlik hattı, burada yer alan ve stratejik açıdan önem arz eden bazı kaleler tarafından sağlanmaktaydı. Bu kaleler içinde ise stratejik konum açısından en önemlisi Bağrâs Kalesi'ydi. (Molin, 2001, s. 182; Wilson, 2016, s. 82). Kale muhtemelen bu tarihlerde Tapınak Şövalyeleri'nin kontrolündeydi ve Antakya Prinkepsliği'nin korunması için oluşturulan güvenlik hattı içinde de önemli bir konum teşkil etmekteydi. Nitekim Upton-Ward'ın: "*Ermeni Kralı Toros, yüzyılın ortasında kaleyi geçici olarak ele geçirdi ancak onu Tapınakçılara geri vermek zorunda kaldı.*" cümlesinde yer alan "*onu Tapınakçılara geri vermek zorunda kaldı*" ibaresi (Upton-Ward, 2016, s. 181), kalenin 1153 yılından önce yani 1130'lu yıllarda Tapınakçıların kontrolünde olabileceğini gösteren önemli bir ayrıntıdır. Ayrıca Willermus Tyrensis'in eserinde, Bizans İmparatoru Ioannes Komnenos'un 25 Eylül 1142 yılında bu bölgeden geçişi anlatılırken kaleden bahsedilmesi ve onun Tapınakçılara ait olduğu bilgisinin verilmesi, (William of Tyre, 1943, s. 124 24 no'lu dipnot) 1153 yılından ziyade, Tapınakçıların Bağrâs Kalesi'ne daha erken bir tarih olan 1130'lu yıllarda yerleşmiş olabileceği kanısını güçlendirmektedir. Jonathan Riley-Smith, yukarıda bahsettiğimiz kaynaklara görece, bu konuda net yargı ve tarih vermektedir. Riley-Smith'e göre, II. Bohemond'un 1130 yılındaki ölümünün ardından Antakya prinkepslik tahtını devralmaya gelen Poitiersli Raymond (Raymond de Poitiers 1136-1149), bölgedeki kontrolü ele geçirdikten sonra prinkepsliğin kuzey hattının güvenliğini sağlamaları için 1137 yılında kaleyi Tapınakçılar'a vermiştir. (Riley-Smith, 1978, s. 94). Kaynakların sunduğu bu bilgiler ışığında, Bağrâs Kalesi'nin 1130'lu yıllarda Tapınakçıların hakimiyetine girdiğini ve örgütün o tarihlerden itibaren Antakya Prinkepsliği'nin güvenliğinin sağlanmasında sorumluluk aldığını söylemek mümkündür.

Bazı kaynaklarda öne sürülen 1153 tarihi ise, kuvvetle muhtemel, kalenin aynı yıl Bizans tarafından ele geçirildikten sonra,^v örgütün eline yeniden geçtiği tarihi işaret etmektedir.

Bağrâs Kalesi, XII. yüzyılda bölge üzerinde yaşanan hâkimiyet mücadeleleri kapsamında sürekli el değiştiren bir konumda oldu. Özellikle Bizans ve Antakya Prinkepsliği arasında bölgenin hâkimiyeti için yaşanan mücadeleler, zaman içinde başka güçlerin de dahilyle daha geniş bir alana yayıldı. Bu mücadelelerden istifade etmek isteyen güney bölgesinin önemli güçlerinden Kilikya Ermenileri, Bizans ve Haçlılar arasındaki savaşları fırsat bilerek, aralarında Bağrâs Kalesi'nin de bulunduğu bazı önemli yerleri ele geçirmeyi başarmışlardı. Kalenin Ermeniler tarafından ele geçirilmesi, Haçlılar ve özellikle Tapınak Şövalyeleri nezdinde ciddi bir rahatsızlık yarattı. Kaleyi Ermenilerden geri isteyen Tapınakçılar, olumsuz cevap alınca, Antakya Prinkepsliği ile II. Toros liderliğindeki Kilikya Ermenileri arasında 1156 yılının Ekim ayında İskenderun yakınlarında bir savaş vuku buldu. Savaş Haçlıların ve dolayısıyla Tapınak Şövalyeleri'nin zaferiyle sonuçlandı. Kaleyi teslim etme konusunda ayak direten Ermen Kralı II. Toros kaçarak canını kurtardı. Nihayetinde Ermeniler, kaleyi Tapınak Şövalyeleri'ne geri vermek ve kalenin onlara ait olduğunu tanımak zorunda kaldı. (Michel Le Syrien, 1905, s. 314; ayrıca krş. Lawrence, 1978, s. 42; Runciman, 2008, s. 290).

1169/70 yılına geldiğinde Ermeni tahtında hak iddia eden II. Toros'un kardeşi Mleh, Nûreddin Mahmud'un kontrolü altında Kilikya Ermeni topraklarının yarısına hâkim olduktan sonra, Tapınak Şövalyeleri'nin kontrolü altındaki Bağrâs'ı ele geçirip onları buradan kovdu ve kaleyi Antakya Prinkepsliği'ne karşı bir tehdit olarak kullandı. Kale, bu tarihten 1175 yılına kadar onun hâkimiyetinde kaldı. 1175 yılında Bağrâs Kalesi'ne yeniden hâkim olan Tapınak Şövalyeleri, on üç sene boyunca kaleyi kontrol altında tutmayı başardı. Tapınakçılar bu zaman zarfında burayı güçlü bir karargâh olarak kullandı. Ancak Tapınakçıların kale üzerindeki bu hâkimiyeti, 1188 yılında İslam ordularının gelişiyle birlikte son bulacaktır. (Ersan, 2019, s. 144; Armenia, 2010, s. 65; Burgtorf, 2006, s. 234; Lawrence, 1978, s. 43; Runciman, 2008, s. 325).

1187 yılındaki Hittin savaşıyla birlikte Kudüs'te İslam hâkimiyetini yeniden tesis eden Selâhaddîn Eyyûbî, Haçlıların elinde olan kuzeydeki yerleri ele geçirmek için çeşitli seferler gerçekleştirdi. Bu yerlerden birisi de, Antakya Haçlı Prinkepsliği oldu. Selâhaddîn Eyyûbî, Haçlıların hâkimiyeti altında bulunan Antakya'yı ele geçirmek için 1188 yılında buraya bir sefer düzenledi. (The Syriac Chronicle of Michael Rabo, 2014, s. 732; Vandekerckhove, 2020, s. 45; Maalouf, 2011, s. 190). Ancak Selâhaddîn, Antakya'ya saldırmadan önce, şehrin kuzeyinde yer alan ve prinkepsliğin savunulmasında önemli rol oynayan bazı müstahkem kaleleri ele geçirme zaruriyetinin farkındaydı. Zira bu kaleler olası bir saldırı anında Haçlı Prinkepsliği'ne yardım ulaştıracak bir konumdaydı ve o dönemde Haçlıların en önemli askerî birliklerinden Tapınak Şövalyeleri tarafından muhafaza edilmekteydi. Bu kaleler ele geçirilmeden Antakya'ya saldırıldığı takdirde, şehre yakın bir mesafede yer alan kaleden, Haçlılar askerî ve lojistik anlamda destek alabileceklerdi. Bu durum İslam ordularının işini güçleştirirken, Haçlı ordularının da savunma konusundaki direncini arttıracaktı. Bu durumun farkında olduğu anlaşılan Selâhaddîn Eyyûbî, Antakya'ya saldırmadan önce şehrin hemen kuzeyindeki Bağrâs ve Darb-ı Sak kalelerine saldırmaya karar verdi. Kaynaklar, Selâhaddîn Eyyûbî'nin Bağrâs Kalesi'ni nasıl kuşattığını ve kaleyi ele geçirme süreciyle alakalı önemli detaylar sunmaktadır. Selâhaddîn Eyyûbî'nin yakın adamlarından İmâdüddin el-İsfahânî, Bağrâs'ın stratejik ve coğrafi konumunu tasvir ederek, kalenin *"neredeyse bulutlara değecek bir seviyeye uzandığını ve sisler arasında görülmeyecek kadar yüksek ve stratejik bir konumda olduğunu"* dile getirmiş, buraya

ulaşmanın zorluklarından bahsetmiştir. İsfahânî, İslam ordularının mancınık atışlarıyla kalenin surlarını aşmaya çalıştıklarını, bunu başaramadıklarını ancak kaleyi ele geçirmekten ziyade Tapınakçılar tarafından kendilerine teslim edildiğini ifade etmiştir. (el-İsfahânî, H. 597, ss. 139-140; Barber, 2021, s. 451-452; Barber, 2006, s. 138).^{vi} Dönemin bir diğer önemli tarihçisi İbn Şeddâd da kalenin İslam orduları tarafından alınmasına dair ayrıntılar sunmuştur. Kalenin fizikî ve askerî tahkimatını öven Şeddâd, içindeki askerlerin teslim olması sayesinde 26 Eylül 1188 tarihinde burasının ele geçirilebildiğini belirtmiştir. (İbn Şeddâd, 2021, s. 125 vd; İng. Baha'al-Din Ibn Shaddad, 2004, ss. 87-88). Son olarak İbnü'l Esîr, "müstahkem ve ele geçirilmesi zor" şeklinde betimlediği kaleyi, bulunduğu konumdan dolayı ele geçirmenin zorluğundan bahsetmiştir. İbnü'l-Esîr, mancınık atışlarının kale surlarına ulaşmadığını ve burayı fethetme noktasında umutların tükendiği bir anda kalenin içindeki tüm silah ve erzağıyla birlikte İslam ordularına teslim edildiğini dile getirmiştir. (İbnü'l Esîr, 1987, s. 23 vd.). İslam ordularına karşı koyamayacağını anlayan Tapınakçılar, Antakya Prinkepsi Bohemond'dan yardım talep etmiş fakat bekledikleri yardım gelmeyince, beş bin dinar ödemek karşılığında tüm mallarını bırakarak kaleyi serbest bir şekilde terk etmişlerdi. (Smith, 1978, s. 95).

Selâhaddîn Eyyûbî şüphesiz, Bağrâs Kalesi'nin siyasî ve stratejik önemini farkındaydı ve kaleyi ele geçirmesi gerektiğini biliyordu. Nitekim Helen Nicholson, İsfahânî'nin edebi anlatım tarzına dayandırdığı aktarımında, Selâhaddîn Eyyûbî'nin Bağrâs Kalesi'ni ne kadar istediğini şu sözlerle dile getirmiştir:

"... Sultan Selahaddin, Kudüs şehrini kuşatmaya, Allah'tan şehrin nikâhını kendisine vermesini isteyen bir âşık gibi gitmişti; Tapınak Şövalyeleri'nin kalesi olan Bağrâs'ı kuşatmaya ise, kendisine teslim olmasını istediği bir kadına yalvaran bir âşık gibi gitmişti." (Nicholson, 1997, s. 340).

İslam tarihçilerinin anlatımları, o dönemde Bağrâs Kalesi'nin hem fizikî hem de askerî açıdan iyi tahkim edildiğini göstermiştir. Bulduğu konum ise, kaleyi ele geçirmenin neredeyse imkânsız olduğunu göstermekle birlikte, Anakya Prinkepsliği'nin düşman saldırılarına karşı müdafa edilmesi açısından ne kadar stratejik bir anlam ifade ettiğini ortaya koymuştur. Zira İslam orduları kaleyi ele geçirmek için büyük uğraşlar vermelerine rağmen, neredeyse oraya ulaşmayı dahi başaramışlardı. Ancak buna rağmen Tapınakçılar, İslam ordusunun kalabalık olmasından çekinmiş olmalı ki, direnmek yerine kaleyi teslim etmeyi tercih etmişlerdi. Bu nedenle kale yeniden Tapınakçıların kontrolünden çıkmış ve uzun sayılabilecek bir aradan sonra tekrar Müslümanların hâkimiyetine geçmiştir.

1188 yılının sonlarına doğru kaleyi ele geçiren Eyyûbiler'in bu süre zarfında buradaki faaliyetleri hakkında net bir bilgi söz konusu değildir. Nitekim Eyyubiler'in hâkimiyeti burada çok uzun sürmemiştir. Çünkü Selâhaddîn Eyyûbî, Üçüncü Haçlı Seferi kapsamında kalabalık bir ordununun geldiğini öğrenince, Azez Emiri Alameddin bin Candar'ın kaleyi terk etmesini emretmiştir. (Riley-Smith, 1978, s. 98). Selâhaddîn, kaleyi terk ettikten bir süre sonra, burayı tamamen boşaltmaları ve yıkmaları için asker göndermiştir. Ancak bu askerler, kalenin bir kısmını yıkarken Ermeni ordularının buraya doğru hareket ettiğini öğrenip kaleyi terk ettiler. Eyyûbî askerlerinin kaleyi terk etmelerinin ardından, Antakya Prinkepsliği'nden bir grup asker tekrar buraya gelerek içinde Eyyûbî ordularından kalan bazı ganimetlere konsa da, kısa sürede kaleye ulaşan Ermeniler, Bağrâs'a hâkim olmayı başardılar. (İbnü'l Esîr, 1987, s. 22; Lawrence, 1978, ss. 43-44; Vandekerckhove, 2020, s. 96; Ersan, 2019, s. 152 vd.; Ersan, 1998, ss. 88-89). Bu olayla birlikte, Bağrâs Kalesi üzerinde kısa süren İslam hâkimiyeti yeniden son bulmuştur.

Bağrâs'ın Eyyûbi orduları tarafından terk edilmesinin ardından bölgedeki karışıklıktan istifade eden Kilikya Ermenileri, Kral II. Leon önderliğinde, 1191 yılında kaleye yeniden hâkim olmuşlardır. Bu, Ermeniler açısından büyük bir kazanım olurken, Haçlı Prinkepsliği açısından büyük bir kayıp olmuştur. (Andrew D. Buck, s. 519). Çünkü kale, Ermeni Krallığı ile Antakya Haçlı Prinkepsliği arasındaki en yakın bağlantı noktasında yer almaktaydı ve zaman zaman düşmanlığa dayalı bir ilişki biçimine sahip olan bu iki güç arasında psikolojik üstünlük açısından belirleyici olacaktı. Antakya Prinkepsliği üzerinde emelleri olan ve burayı ele geçirmek isteyen Ermeni Krallığı için büyük bir avantaj sağlayacaktı. Bunun yanı sıra, Ermeni Krallığı'nın Halep ve Kuzey Suriye'ye daha rahat açılması noktasında önemli bir işlev görecekti. Çünkü kale, Antakya Haçlı Prinkepsliği'nin savunulmasında hayati bir öneme sahipti. (Armenia, 2010, ss. 67-68; Andrew D. Buck, 521-2; Wilson, 2016, s. 82). Bağrâs'ın bu stratejik öneminin farkında olan Ermeni Kralı II. Leon, kaleyi ele geçirdikten sonra ilk iş olarak burayı yeniden inşa edip tahkim ettirmiştir. (Smith, 1978, s. 99; Lawrence, 1978, s. 45).^{vii} Leon kaleyi güçlendirdikten sonra, yakın adamlarından *seneşal* Adam'ı buraya yerleştirip kaleyi kendi adına yönetmesini, hatta zaman zaman komşu beldelere akınlar düzenlemesini istemiştir. (Molin, 1995, s. 114; Vandekerckhove, 2020, s. 45; Molin, 2001, s. 68; Kennedy, 1994, s. 142, 144, Lawrence, 1978, s. 44, Upton-Ward, 2016, s. 182; İbnü'l Esîr, 1987, s. 24).

Bağrâs Kalesi'nin Ermenilerin hâkimiyetine geçmesi, Antakya Prinkepsliği ile Ermeniler arasında diplomatik krize yol açmasının yanı sıra, Tapınak Şövalyeleri'nde çok ciddi bir rahatsızlık yarattı. (Wilson, 2016, s. 84). Çünkü kale Tapınakçılar için bölgedeki hâkimiyetlerini pekiştiren askerî bir üs olmasının yanı sıra, onlara gelir kaynağı sağlayan verimli topraklara da hükmediyordu. Ayrıca Antakya'yı İskenderun ve buradan da diğer liman bölgelerine bağlayan en kolay ve kestirme yol üzerindeydi. Kısacası kale, hem askerî hem ekonomik hem de siyasî açıdan büyük bir ehemmiyete sahipti. Bu bilinçle Tapınakçılar, II. Leon'dan kaleyi kendilerine teslim etmesini istediler. Ancak kalenin öneminin farkında olan II. Leon'un kesinlikle öyle bir niyeti yoktu ve bunu yapmamak için de diplomasinin tüm şartlarını zorluyordu. Bu bağlamda II. Leon, konuyu dönemin Papası III. Innocentius'a intikal ettirip kendisinden bu konuda hakemlik yapmasını istedi. Ancak Papa, kalenin Tapınakçılara devredilmesini istedi. II. Leon Papayı bu konuda ikna etmeye çalışsa da, istediği cevabı alamadı ve Papa kalenin Tapınakçılara iade edilmesi isteğini yenileyip aksi takdirde kendisini aforoz edeceğini belirtti. Papadan umduğu desteği bulamayan Leon, Antakya Prinkepsliği ve Tapınakçılara ait bazı kaleler üzerine bir sefer düzenledi. Bu sefer haberi kısa sürede Papa III. Innocentius'a ulaştı. Derhal harekete geçen Papa, 1211'in yazında Sûr, Sidon, Trablus, Tortosa, Limassol, Mağusa gibi bölgelerin üst düzey din adamlarına mektuplar göndererek Ermeni Kralı Leon'u aforoz ettiğini duyurmalarını istedi. Papa ayrıca, Ermeni Kralının saldırılarına karşı Tapınakçılara yardım etmesi için, Kudüs Kralı Jean de Brienne ile Antakya ve Trablus liderlerini teşvik etti. (Riley-Smith, 1978, s. 106-7; Wilson, 2016, s. 84, 88-89; Armenia, 2010, s. 77; Molin, 2001, ss. 184-185; Molin, 1995, s. 232). Papanın desteğini arkasına alan ve yaklaşık elli şövalyeden oluşan Tapınakçılar, Antakya Prinkepsliği'ne bağlı Frank ordusuyla birlikte, Ermeni topraklarına bir saldırı gerçekleştirerek kalenin kendilerine teslim edilmesi noktasında Kral II. Leon'u zorladı. Bu saldırıya daha fazla karşı koyamayan Leon, 1213/6 yılında kaleyi Tapınak Şövalyeleri'ne teslim etti. (Lawrence, 1978, ss. 44-46; Molin, 2001, ss. 184-186; Molin, 1995, s. 279; Upton-Ward, 2016, s. 182; Vandekerckhove, 2020, s. 126). Ancak kale, 1236/7 yılında bir Tapınakçı birliğinin Amik Ovası'na yerleşen bir Türkmen birliğine saldırıp hayvanlarını ele geçirmesiyle birlikte yeni bir kuşatmaya maruz kaldı. Tapınakçıların bu saldırısı, Halep ordusunun Bağrâs Kalesi'ni kuşatmasıyla karşılık buldu. Bu kuşatma, Antakya Prinkepsi V.

Bohemond'un araya girmesi ve iki taraf arasında müzakere süreci başlatmasıyla son buldu. Müzakereler sonucunda Eyyûbî orduları kuşatmayı kaldırdı ve Tapınakçılar kaybetmek üzere oldukları Bağrâs Kalesi'ni 1268 yılına kadar ellerinde tutmayı başardılar. (Wilson, 2016, s. 95-6; *The Catalan Rule of the Templars*, 2003, s. xiii).

1268 yılına gelindiğinde, Tapınak Şövalyeleri ve Bağrâs Kalesi özelinde şartlar ciddi anlamda değişime uğradı. Çünkü Memlûk Sultanı Baybars, Antakya Prinkepsliği'ni ele geçirmeye yönelik gerçekleştirdiği seferle birlikte, Bağrâs Kalesi, uzun bir aradan sonra yeniden Müslümanların eline geçti. Tapınak Şövalyeleri'nin Bağrâs üzerindeki hâkimiyetini bir daha başlamak üzere bitiren ve kalenin yeniden İslam egemenliği altına girmesini sağlayan olay, Sultan Baybars'ın kâtibi İbn Abdüzzâhir (1223-1293) tarafından şöyle anlatılmaktadır: “Allah'ın Sultân için Antâkya'yı, Deyrkûş'u, zikredilen kaleleri ve Kusayr beldelerinin yarısınınun fethini müyesser kıldığında bu tarafta Bağrâs dışında yer kalmadı. Ancak mezkûr kaledeki ed-Dâviyeler⁵ bilhassa da Sîs sahibi ile anlaşma yapılması üzerine korktular ve kaleyi terk ettiler. Sultân Üstadüddâr el-Emir Şemseddin Aksungur'u askerlerle birlikte hazırladı. el-Emîr Şemseddîn 13 Ramazân/27 Mayıs Cumartesi günü kaleyi teslim aldı. Burada yaşlı bir kadından başka kimseyi bulamadı. Bağrâs'ın ambar ve mahzenlerini mamur bir haldeydi. Öyle ki bu kadar çok zahire başka hiçbir kalede saklanamazdı. Böylece Bağrâs zahmetsiz bir şekilde İslâm hâkimiyetine geçti.” (İbn Abdüzzâhir, 2021, s. 233).

İbn Abdüzzâhir'in anlatımından, kalenin daha önce Selâhaddîn Eyyûbî zamanında olduğu gibi burada da direnç göstermeden Tapınakçılar tarafından teslim edildiği anlaşılmaktadır. Bir diğer Memlûk tarihçisi İbnü'l Furât da (1334-1405) Bağrâs Kalesi'nin Baybars tarafından alınmasıyla alakalı Abdüzzâhir ile neredeyse aynı detayları vermiştir. (Ibn al-Furât, 1971, s. 127).

Bağrâs Kalesi'nin Memluk ordusu tarafından ele geçirilmesi, Tapınak Şövalyeleri için büyük bir kayıp olmuştur. Nitekim bu vaka, örgütün/tarikatın tüzük metinlerine de yansımış, kalenin kaybedilmesi ayrıntılı olarak bu metinlerde anlatılmıştır. (*The Rule of the Templars*, 1992, s. 16; *The Catalan Rule of the Templars*, 2003, ss. 81-82). Tapınakçıların Katalan tüzük metinlerine göre Sauzetli Guerant'ın (*Guerant de Saucet*) Antakya Şehir Komutanı olduğu dönemde cereyan eden hadisede Guerant, Baybars'ın ilerleyişi karşısında Büyük Üstada haber göndererek Bağrâs'ı savunabilmek için askerî ve lojistik anlamda yardım talep etmiştir. Ancak Baybars iki günde Antakya'yı ele geçirmiş, yönünü Bağrâs Kalesi'ne çevirmiştir. Büyük bir korkuya kapılan Tapınakçılar, ne yapacaklarını bilemez halde telaş ve çaresizlik içinde beklemeye koyulmuşlardır. Kalede yemek yedikleri esnada Guis de Belin adlı bir Tapınak biraderi, gizlice kaleden çıkarak kalenin anahtarlarını Sultan Baybars'a teslim edip tüm Tapınak askerlerinin teslim olmak istediklerini kendisine bildirmiştir. Bunun üzerine Baybars, bir grup askerini gönderip kaleyi teslim almak istemiştir. Kale komutanı savaşıp direnmeyi teklif etse de Tapınakçı biraderlerden büyük bir kısmı ölmek istemediklerini, savaşmak isteseler bile yeterli silahlara sahip olmadıklarını ve Büyük Üstattan da beklenen yardım gelmediği için teslim olmanın makul olduğu konusunda fikir birliğine varmışlardır. (*The Catalan Rule of the Templars*, 2003, ss. 81-82; ayrıca krş. Upton-Ward, 2016, s. 186 vd.).

Tapınak Şövalyeleri'nin tüzük metinleri ile İslam tarihçilerinin anlatımlarından anlaşıldığı üzere, Bağrâs Kalesi, Memluk ordularına hiçbir direniş gösterilmeden teslim edilmiştir. Kardeşler, kaledeki tüm erzak ve diğer ganimetleri olduğu gibi bırakarak yakınlardaki La Roche-Guillaume Kalesi'ne, ardından da örgütün Akkâ'daki karargâhına kaçmışlardır. Bu durum tarikat içinde bazı tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Örgüt/Tarikat içinde bazı kardeşler, kalenin direniş göstermeden teslim edilmesini gerekçe göstererek bunu yapan tüm

kardeşlerin örgütten kovulmasını istemiştir. Bazıları ise, kardeşlerin geri çekilme noktasında akılcı davrandıklarını bu yüzden örgütten kovulmalarına gerek olmadığı yönünde görüş belirtmişlerdir. Nihayetinde bu kardeşler kovulmasa da, çekilirken kaleyi ve içindeki erzağı tahrip etmeyip düşmanın eline sağ salim geçmesine müsaade ettikleri için, kıyafetlerini kaybetme cezasına^{viii}çarptırılmışlardır. (Upton-Ward, 2016, s. 186 vd.).

Memluk Sultanı Baybars'ın seferiyle birlikte, Tapınak Şövalyeleri'nin Bağrâs Kalesi üzerinde aralıklarla bir asırdan daha uzun süren hâkimiyet dönemi tamamen son bulmuştur. Tapınak Şövalyeleri, bu süre boyunca kalenin stratejik konumu ve siyasî öneminden şüphesiz ziyadesiyle istifade etmişlerdir. (Barber, 2006, s. 138)^{ix} Tabi bu zaman zarfında Tapınakçılar, Bizans, İslam ve özellikle Ermeni mimarisinin izlerini taşıyan kaleye, kendi mimari anlayışlarını yansıtan şapel ve salon gibi bazı yapılar eklemişlerdir.^x

Sonuç

Birinci Haçlı Seferi'nden sonra Antakya'da Latin tahakkümünde bir prinkepsliğin kurulması, Kuzey Suriye bölgesinde Bizans, Selçuklu ve Ermeni güçleri arasında yaşanan hakimiyet mücadelelerine yeni bir aktör kazandı. Antakya Haçlı Prinkepsliği, bu güçler arasındaki hakimiyet mücadelelerinin bir parçası olabilmek ve fakat en önemlisi de buradaki varlığını sürdürüebilmek; hatta Yakınoğu'da mücadele yürüten diğer Haçlı güçleriyle karşılıklı yardımlaşmaya dayalı irtibat halinde olabilmek için bir takım stratejiler geliştirdi. Bunlardan en önemlisi, Haçlıların en kudretli askeri teşkilatı kabul edilen Tapınak Şövalyeleri'nin gücünden ve bölgenin en önemli askeri mekanı olan Bağrâs Kalesi'nin stratejik öneminden yararlanmak oldu.

Tapınak Şövalyeleri, Papalık tarafından resmî kabul elde ettikleri tarihten kısa bir süre sonra, Antakya Haçlı Prinkepsliği'nde varlık göstermeye başlamış ve prinkepsliğin önemli askeri gücünü oluşturmuşlardır. Prinkepslik, bölgedeki hakimiyet mücadelelerinde söz sahibi olabilmek ve özellikle de varlığını güçlü bir şekilde sürdürüebilmek için Tapınakçıların askeri gücünden yararlanmak adına onların buradaki kurumsallaşma faaliyetlerini desteklemiştir. Tapınakçılar da, bu bölgede buldukları süre zarfında serbest hareket alanı elde etmiş ve bölgenin siyasi ve ticari ikliminden istifade etmişlerdir. Amanos bölgesinin en stratejik kalesi olan Bağrâs ise, Antakya Haçlı Prinkepsliği ile Tapınak Şövalyeleri'nin ortak hedef ve çıkarlar noktasında yürüttükleri askeri ve siyasi mücadelelerin önemli karargahlarından birisi olmuştur. Kale, stratejik konumu itibarıyla Prinkepsliğin savunulması ve dolayısıyla Tapınak Şövalyeleri'nin bölgedeki varlığını sürdürmesi açısından kilit bir rol oynarken, Bilâdüşşam coğrafyasında mücadele yürüten diğer Haçlı unsurları ile gerekli irtibatın sağlanması açısından da son derece önemli bir misyon üstlenmiştir. Tapınak Şövalyeleri, bu özelliği nedeniyle farklı devletler tarafından birçok kez işgale maruz kalan Bağrâs'ı elde tutmak için uluslararası diplomasisinin tüm imkanlarını kullanmaktan; Papalığı dahi meseleye dahil etmekten imtina etmemiştir. Bulunduğu bölgede hüküm süren devletler tarafından birçok kez hedef alınan ve dönemin uluslararası diplomasisinin gündemini meşgul eden Bağrâs Kalesi'nin bu özelliği, bölgedeki siyasi ve askeri dengeler açısından kilit bir rol oynadığını göstermesinin yanı sıra, Tapınak Şövalyeleri'nin Doğu'da sahip olduğu tüm kaleler içinde en stratejik bir öneme sahip olduğunu da ortaya koymuştur.

Kaynakça

- al-Baladhuri. (1916). *Futuh al-Buldan*. Çev. P. R. Hitti in *Origins of the Islamic State*, New York: Columbia University.
- Altan, E. (2018). *Antakya Haçlı Prinçesliđi Tarihi Kuruluş Devri (1098-1112)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Armenia, John. (2010). *Armenian Cilicia XII -- XIV Century: Dawn, Splendor and Twilight of a Christian Kingdom in the Near East During the Crusades*. Rome: Chair of Armenian Church Institutions, Pontifical Oriental Institute.
- Azîmî Tarihi, Selçuklular Dönemiyle İlgili Bölümler (H.430-538/1038/1039-1143/44)*. (2006). 2. Baskı, Çev. Ali Sevim, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Gürhan, B. (2009). *636-1100 Arasında Antakya*. (Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Barber, M. (2021). *Haçlı Devletleri Tarihi*. Çev. Dođan Mert Demir, İstanbul: Kronik Yayınevi.
- Barber, M. (2006). *Yeni Şövalyelik: Tapınak Tarikatının Tarihi*, Çev: Berna Ülner, İstanbul: Kabcacı Yayınevi.
- Boas, A. J. (2006). *Archeology of the Military Orders; A survey of the Urban Centers, Rural Settlements and Castles of the Military Orders in the Latin East (C.1120-1291)*. New York: Routledge Taylor Francis Group.
- Buck, Andrew D. (2020). "The Military Orders and the Principality of Antioch", *The Military Orders Volume VII*, Edited by Nicholas Morton, London and New York: Routledge.
- Burgtorf, J. (2006). "The Military Orders in the Crusader Principality of Antioch". *East and West in the Medieval Eastern Mediterranean I*, Ed. K. Ciggar and M. Metcalf, Paris: Utgeverij Peeters en Department Costerse Studies Leuven.
- Çeken, M. (2020). *İsa'nın Yoksul Askerleri Tapınak Şövalyeleri: Kuruluşu, Yükseliş, Kurumsal Yapısı ve Düşüşü*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Efe, Ş. (2016). "Birinci Haçlı Seferi Esnasında Haçlıların Bakras Kalesini Ele Geçirmesi ve Faaliyetleri (12-17 Eylül 1097)". Konya: *III. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti; Selçuklu ve Haçlılar Sempozyumu*.
- Efe, Ş. (2016). *Haçlıların Anadolu'da Kuşattığı Kaleler ve Türk Savunması*. (Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Ersan, M. (1998). "Rupenliler Dönemi'nde Kilikya Ermeni Krallığı İle Antakya Haçlı Princepsliđi'nin Çukurova'da Hâkimiyet Mücadelesi". *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 13 (1998), 83-95.
- Ersan, M. (2019). *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- Forey, A. (1992). *The Military Orders: From the Twelfth to the Early Fourteenth Centuries*. North America: University of Toronto Press.
- Halaçoğlu, Y. (1991). "Bağrâs", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul: TDV Yayınları, 450-451.
- Histoire de Yahya-Ibn Sa'id D'Antioche Continueur de Sa'id Ibn Bitriq*. (1924). Ed. J. Kratchkovsky et A. Vasiliev, *Patrologia Orientalis*, Paris: Firmin-Didot et cie, éditeurs.
- Ibn al-Furât. (1971). *Ayyubids, Mamlukes and Crusaders: Selection from the Tarikh al-Duwal wa'l Mulûk I-II*. trcm. J. S. C. Riley-Smith, Cambridge.
- İbn Abdüzzâhir. (2021). *Kâtibinin Gözünden Sultan Baybars*. Çev. Aydın Usta, İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- İbnü'l Esir. (1987). *İslam Tarihi El-Kâmil Fi't Tarih Tercümesi*. XII, Çev. Ahmet Ağırakça-Abdülkerim Özeydin, İstanbul: Bahar Yayınları.
- İbn Kalanisi. (2015). *Şam Tarihne Zeyl: I. ve II. Haçlı Seferleri Dönemi*. Çev. Onur Özatağ, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İbn Şeddâd. (2021). *Kâtibinin Gözünden Sultan Selâhaddin Eyyubi*. Çev. Aydın Usta, İstanbul: Yeditepe Yayınevi; İngilizcesi *Baha'al-Din Ibn Shaddad, al-Nawâdir al-Sultaniyya wa'l-Mahasin al-Yusuffiya*. (2004). Çev. D. S. Richards, Büyük Britanya: Ashgate Publishing.
- İmâdüddin el-İsfahânî, *el-Fethü'l Kussî fi'l-Fethü'l Kudsi*, H. 597.
- Kennedy, H. (1994). *Crusader Castles*. United Kingdom: Cambridge University Press.
- Lawrence, A. W. (1978). "The Castle of Baghras". *The Cilician Kingdom of Armenia*, Ed. T. S. R. Boase, , Edinburgh and London: Scottish Academic Press. 34-83.
- Maalouf, A. (2011). *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri*. 8. Baskı, Çev. Ali Berktaş, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Michael Le Syrien, (1905). *Chronique: Patriarche Jacobite D'Antioche (1166-1199)*. Editée Pour la Première et Traduite en Français Par J. B. Chabot, Ernest Leourux Editeur, Paris; İng. trcm. *The Syriac Chronicle of Michael Rabo (The Great): A Universal History from the Creation*. (2014). trcm. Matt: Moosa, USA: Beth Antioch Press.
- Molin, B. K. (1995). *The Role of Castles in the Political and Military History of the Crusader States and the Levant 1187 to 1380*. (Doctoral dissertation, The University of Leeds School of History).
- Molin, K. (2001). *Unknown Crusader Castles*. Haverle and London: Cambridge University Press.
- Müderrisoğlu, F. (1994). "Bir Osmanlı-Türk Şehri Olarak Belen". *Vakıflar Dergisi*, Sayı 24, 237-272.
- Helen N. 1997). "Women on the Third Crusade". *Journal of Medieval History*, 23: 4, 335-349.
- Radulphus Cadomensis. (1866). *Gesta Tancredi in expeditione Hierosolymitana Auctore Radulfo Cadomensi ejus familiari*. RHC Occ III, Paris; İng. terc. Bernard S. B.-David S. B. (2005). *The Gesta Tancredi of Ralph of Caen A History of the Normans on the First Crusade*. Aldershot: Ashgate.

- Riley-Smith, J. (1978). 'The Templars and the Teutonic Knights in Cilician Armenia'. in *The Cilician Kingdom of Armenia*, ed. T. S. R. Boase, London: Scottish Academic Press. 92-117.
- The Catalan Rule of the Templars: A Critical Edition and English Translation from Barcelona, Archivo de la Corona de Aragon, Cartas Rales, MS 3344.* (2003), trcm. Judi Upton-Ward, Woodbridge: The Boydell Press.
- The Rule of the Templars: The French Text of the Rule of the Order of the Knights Templars.* (1992). trcm. J. M. Upton-Ward, Woodbridge: The Boydell Press.
- Runciman, S. (2008). *Haçlı Seferleri Tarihi*. C. II, Çev. Fikret İşıltan, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Vandekerckhove, D. (2020). *Medieval Fortifications in Cilicia: The Armenian Contribution to Military Architecture in the Middle Ages*. Lieden-Boston: Brill.
- Ward, J. U. (2016). "The Surrender of Gaston and the Rule of the Templars". *The Military Orders: Fighting for the Faith and Caring for the Sick*, Ed. Malcolm Barber, London and New York: Routledge Taylor & Francis Group. 179-188.
- William of Tyre. (1943). *A History of Deeds Done Beyond The Sea*. V. II, trcm. Emily Atwater Babcock, A.C. Krey, New York: Columbia University Press.
- Wilson, Samuel James. (2016). *The Latin Principality of Antioch and Its Relationship with the Armenian Kingdom of Cilicia, 1188-1268*, Unpublished P.hd Thesis, Nottingham: Trent University.

Ekler

Resim 1: Bağrâs Kalesi'nin dıştan görüntüsü (kendi arşivimden)

Resim 2: Tapınak Şövalyeleri döneminde inşa edilen şapel. (kendi arşivimden).

Resim 3: Şapelin kalenin tepesinden görüntüsü. (kendi arşivimden).

Resim 4: Kalenin salon bölümü. (kendi arşivimden).

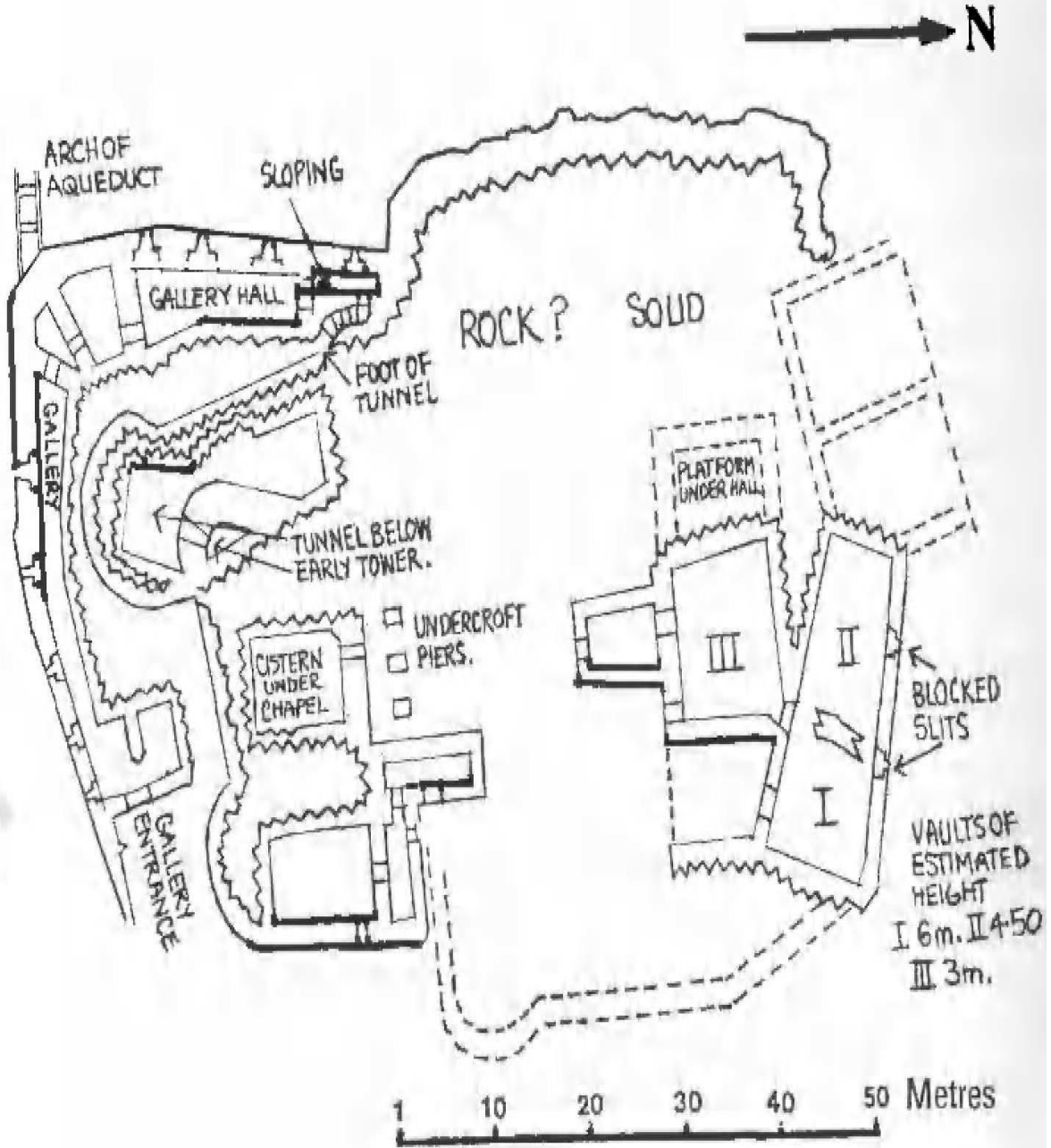

Resim 5: Salonun içten başka bir görüntüsü. (kendi arşivimden).

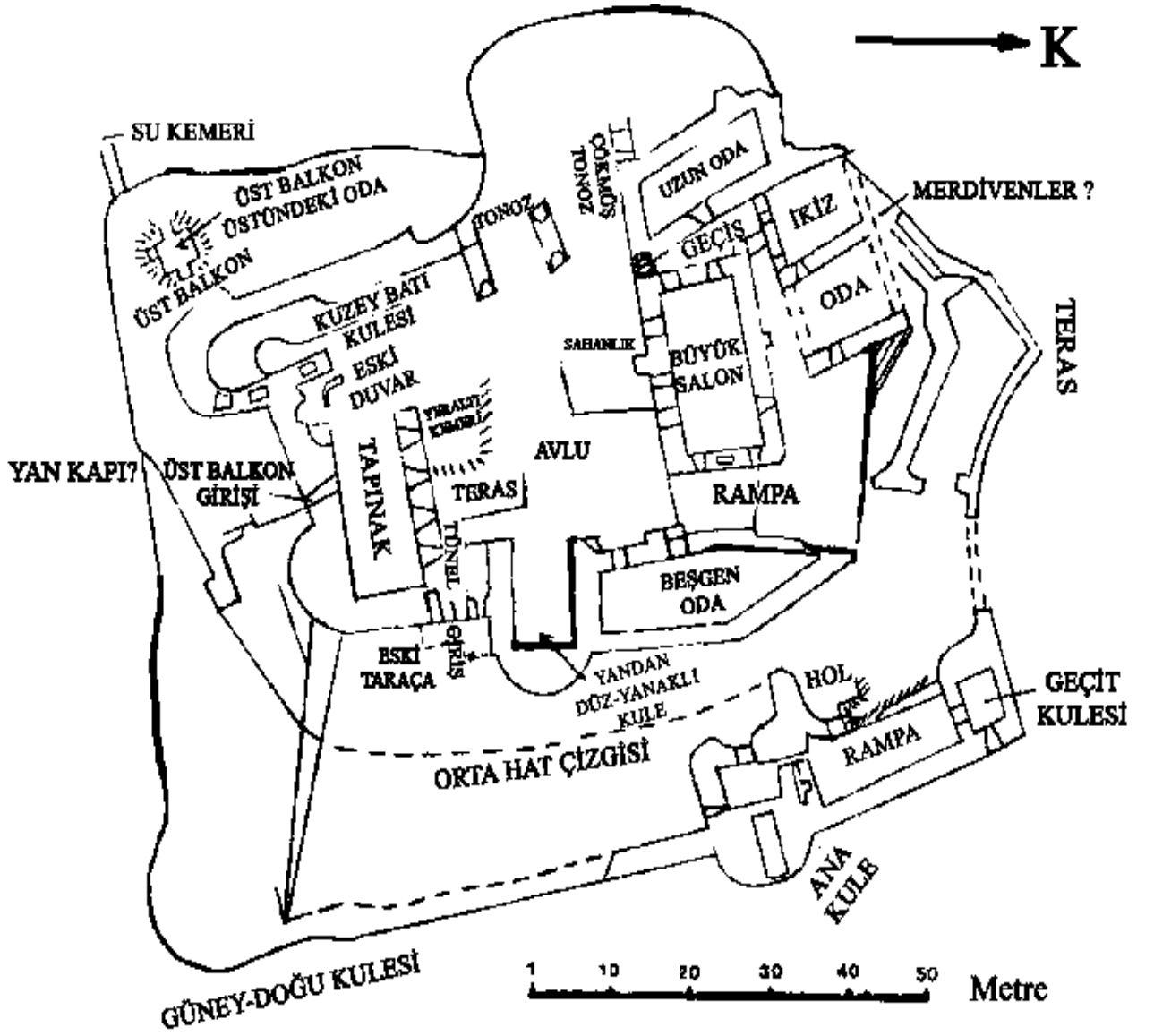

Resim 6: Kale duvarlarının dıştan görüntüsü. (kendi arşivimden).

THE CASTLE OF BAGHRAS

BAGHRAS *Plan of substructures*

Resim 7: Bağrâs Kalesinin mimari planı. (Lawrence, 1978, s. 59).

(BAKRAS KALESİ ANAHTAR PLANI)

Resim 8: Bağrâs Kalesi'nin fiziki yapısının Şafak Efe tarafından Türkçe'ye aktarılmış hali (Efe, 2016, s. 31).

Açıklamalar

ⁱ Tapınakçılar, Antakya'da buldukları süre zarfında, zaman zaman prinkepslikte cereyan eden taht mücadelelerine dâhil olmuşlar ve Antakya Prinkepsliği'ni yönetecek kişi/lerin belirlenmesinde aktif rol almışlardır. (Burgtorf, 2006, s. 231).

ⁱⁱ Antakya'daki Tapınakçıların diğer bölgelerde cereyan eden Haçlı mücadelelerine dâhil olup Haçlı ordularına askeri anlamda destek verdiklerine dair gösterebileceğimiz somut örneklerden birisi 1249 yılında gerçekleşmiştir. Buna göre Antakya Komutanlığı sorumlusu Ferrandus Spagnolus adlı Tapınak biraderi, Fransa Kralı IX. Louis'in ordusuna katılıp Limassol'de gerçekleşen savaşta birlikleriyle birlikte Haçlı ordusuna destek vermiştir. (Burgtorf, 2006, s. 229).

ⁱⁱⁱ Antakyalı Yahya'nın eserinde Bağrâs Kalesi'ne ilişkin geçen ifadelerin bir kısmı şu şekildedir: "II fit batir en face d'Antioche, à l'entree du passage de la montagne, la forteresse de Baghras, y mit comme commandant Michel Rourtzes (al- Bourdji), ordonna à tous les compagnons de lui obeir et lui donna mille liommes." (Histoire de Yahya-Ibn Sa'id D'Antioche Continueur de Sa'id Ibn Bitriq, 1924, s. 816, 822).

^{iv} Mor Mihayel Rabo'ya göre Franklar Antakya'yı teslim alamaya geldikleri gün, Bağrâs Kalesi hala Türklerin elindeydi ve buradan Antakya'yı Haçlılara karşı savunmaya çalışan Türkler'e yardıma gelmişlerdi. (The Syriac Chronicle of Michael Rabo, 2014, s. 619).

^v Bağrâs Kalesi, Ioannis Komnenos (ö. 1143) dönemine denk gelen 1137 yılında Bizans tarafından ele geçirilmiş ve Bizans adına burada bir üs kurulmuştu. (Andrew D. Buck, s. 522).

^{vi} İmâdüddin el-İsfahânî'nin Arapça eserinde Bağrâs Kalesi'ne ilişkin geçen ifadelerin bir kısmı şu şekildedir: ذكر فتح حصن بغراس وتوجهنا بكرة يوم السبت إلى بغراس وقد ضايقنا الأعداء وضيقتنا منهم وعليهم " النفوس والأنفاس . وهي قلعة من أنطاكية قريبة وإنها في الشدائد لدعاتها مجيبة . ورأيناها راسخة على رأس راس ، شامخة على عاص عاس ، أرضها في السماء ، وجوازها على الجوزاء ، متوغلة في الشعاب متوقلة على الهضاب ، منسحبة في السحاب مضببة بالضباب ، مربية على الرباب ، متعلقة بالنيرين ، متسلقة إلى الفردين ، محلقة إلى النسرين ، ولا مطمع نحوها لطالع ، ولا مطلع فيها لطامع ، ولا مطمع للامح ، ولا ملمح لطامح . وهي للداوية وجار ضباعها ، ودار دوائرها ، وغاب سباعها ، ودار دوائرها . (İmâdüddin el-İsfahânî H. 597, S. 139-140).

^{vii} Kalenin Ermeni Krallığı hâkimiyetinde olduğu bir dönemde bu coğrafyaya bir seyahat gerçekleştiren Alman Seyyah Oldenburglu Wilbrand, Bağrâs'ı, "etrafı üç güçlü kuleyle çevrili, surları sağlam müstahkem bir kale" olarak tasvir etmiştir. (Lawrence, 1978, s. 45).

^{viii} Tapınak Şövalyeleri'nin ceza anlayışına göre tarikattan kovulma cezasından sonra en ağır gelen ceza, tarikat elbisesinin kardeşlerin einden bir "yıl bir günlük bir" süre boyunca kendilerinden alınmasıdır. Bu cezaya maruz kalmaya sebep olan suçlar için (The Rule of the Templars, 1992, Madde 262, 263, 621; Çeken, 2020, s. 400 vd.).

^{ix} Malcolm Barber'e Bağrâs ve Amanos Dağları'nda bulunan Tapınakçılara ait diğer kaleler, Antakya Haçlı Prinkepsliği için bir siper hattı oluşturmalarının yanı sıra, Tapınak Şövalyeleri için de aynı zamanda coğrafya özelinde rahat hareket etme olanağı sağlıyorlardı. (Barber, 2006, s. 138).

^x Lawrence, 1978, s. 64, 72, 75-76, 80-83.